

Relacja z konferencji „Minimalizacja ryzyka a ryzyko minimalizacji. Jak uczyć o ubezpieczeniach społecznych?”*

* Do przygotowania sprawozdania wykorzystano materiały audio z konferencji, prezentacje przygotowane przez prelegentów, opracowanie M. Lewandowskiej (*Jak uczyć o ubezpieczeniach społecznych*, „Z Życia ZUS” 2018, nr 2–3, s. 17–18) oraz relację z konferencji dostępną na: <http://www.zus.pl/o-zus/kalendarium/konferencje/konferencja-naukowa-jak-uczyc-o-ubezpieczeniach-spolecznych/o-konferencji> (12.04.2018).

Wprowadzenie

Z badań przeprowadzonych w 2017 r. przez fundację Instytut Spraw Publicznych wynika, że blisko połowa badanych (46 proc.)¹ nie jest zainteresowana tematem ubezpieczeń społecznych. Aż 2/3 tej grupy stanowią osoby młode (w wieku 15–19 lat). Dane te wskazują na pilną potrzebę podjęcia działań na rzecz upowszechnienia wiedzy o ubezpieczeniach społecznych z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi komunikacji. Jest to o tyle istotne, że ich użytkownikami są przede wszystkim ludzie młodzi, wkraczający na rynek pracy, którzy decyzje w zakresie bezpieczeństwa socjalnego mają jeszcze przed sobą.

7–8 marca 2018 r. na Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie odbyła się konferencja naukowa „Minimalizacja ryzyka a ryzyko minimalizacji. Jak uczyć o ubezpieczeniach społecznych?”. Organizatorami konferencji byli Zakład Ubezpieczeń Społecznych oraz Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Spotkanie zostało objęte honorowym patronatem Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Minister Edukacji Narodowej Anny Zalewskiej, Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Elżbiety Rafalskiej oraz Marszałka Województwa Małopolskiego Jacka Krupy. Celem konferencji było podsumowanie dotychczasowych działań edukacyjnych podejmowanych przez ZUS oraz wsparcie nauczania prowadzonego w tym zakresie przez szkoły i uczelnie. Spotkanie służyło również wymianie informacji i doświadczeń o możliwościach wykorzystania nowoczesnych narzędzi i technologii przyszłości w edukacji, w tym do upowszechniania wiedzy o ubezpieczeniach społecznych. Jednym z założeń było wypracowanie metod skutecznego przekazywania wiedzy we wspomnianym zakresie.

Dwudniowa konferencja była skierowana do naukowców oraz praktyków zajmujących się na co dzień tematyką ubezpieczeń społecznych oraz sposobów nauczania, w szczególności do: uczniów, nauczycieli, studentów oraz kadry naukowej szkół wyższych. W pierwszym dniu konferencji odbyły się dyskusje i wykłady panelowe z uczestnictwem zaproszonych gości.

Otwarcie konferencji

W części inauguracyjnej konferencji wystąpili: profesor Kazimierz Karolczak, rektor Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie; profesor Gertruda Uścińska, prezes ZUS; Grzegorz Lipiec, członek zarządu Województwa Małopolskiego; Rokszana Tołwińska, zastępca dyrektora Departamentu Podręczników Programów i Innowa-

¹ W badaniu uczestniczyła reprezentatywna próba badawcza składająca się z 1030 osób w wieku 15–75 lat, zob. <http://www.zus.pl/o-zus/kalendarium/konferencje/konferencja-naukowa-jak-uczyc-o-ubezpieczeniach-spoecznych/o-konferencji> (24.06.2018).

cji z Ministerstwa Edukacji Narodowej; doktor habilitowany Łukasz Tomasz Sroka, profesor Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz doktor Marcin Kopeć, dyrektor Oddziału ZUS w Krakowie.

W liście przesłanym do organizatorów konferencji Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Elżbieta Rafalska podkreśliła, że jednym z kluczowych założeń reformy emerytalnej jest posiadanie wyboru. Żeby móc go dokonać, niezbędne jest zdobycie odpowiedniej wiedzy. Zdarza się, że Polacy nie rozumieją istoty ubezpieczeń, przez co podejmują złe decyzje. Niewielu przedstawicieli młodego pokolenia ma świadomość konsekwencji dobrowolnego wykluczenia się z systemu ubezpieczeń. Dlatego też pogłębianie wiedzy o ubezpieczeniach powinno odbywać się od najwcześniejszych lat. W przeciwnym razie zachodzi ryzyko, że młoda osoba wchodząca na rynek pracy zlekceważy kwestie związane z finansowym zabezpieczeniem swojej przyszłości. Minister podkreśliła, że podlegające jej ministerstwo od czterech lat jest patronem projektu edukacyjnego „Lekcje z ZUS”, który ma na celu kształtowanie świadomości młodzieży w omawianym zakresie.

Minister Edukacji Narodowej Anna Zalewska w liście napisanym na okoliczność konferencji przyznała, że przybliżanie młodym pokoleniom kwestii związanych z ubezpieczeniami społecznymi powinno rozpoczynać się na najwcześniejszych etapach nauki. Wiedza dotycząca ubezpieczeń jest jedną z kluczowych kompetencji niezbędnych do sprawnego funkcjonowania we współczesnym świecie. Minister wyraziła nadzieję, że treści zawarte w nowej podstawie programowej nauczania przyczynią się do wzrostu świadomości w tym obszarze.

Blok I: Nowoczesne podejście i nowe technologie w upowszechnianiu wiedzy

Pierwszą sesję referatów otworzyło wystąpienie profesor Gertrudy Uścińskiej, prezes ZUS, „Ubezpieczenia społeczne – dlaczego są ważne?”. Prelegentka podkreśliła, że nauczanie o ubezpieczeniach społecznych nie jest możliwe w oderwaniu od zobowiązań międzynarodowych przyjętych przez nasz kraj. Są one gwarantem standardów na poziomie minimalnym oraz porządkują dotychczasową wiedzę. Jako najważniejsze wyzwanie stojące przed systemem ubezpieczenia społecznego profesor Uścińska określiła uproszczenie zasad podlegania ubezpieczeniom. Upowszechnienie wiedzy w zakresie ubezpieczeń społecznych jest jednym z istotnych zadań systemu edukacji. Na poziomie szkół średnich należy skupiać się na podstawach wiedzy o ubezpieczeniach. Z kolei popularyzacja treści dotyczących ubezpieczeń w szkołach wyższych powinna akcentować różnice w podejściu do systemów ubezpieczeń. Profesor przyznała, że poziom wiedzy uczestników ubiegłorocznej olimpiady „Warto wiedzieć więcej o ubezpieczeniach społecznych” był wyższy niż studentów prawa. Z tego względu ZUS podejmuje starania, aby szkoły wyższe, z którymi ZUS współpracuje, nagradzały laureatów olimpiady przez przyznanie dodatkowych punktów lub indeksów.

Doktor Robert Marczak dokonał przeglądu badań dotyczących wiedzy i postaw Polaków wobec ubezpieczeń społecznych. Wynika z nich, że w opinii ponad połowy badanych (53 proc.) ZUS odpowiada za pobieranie i przekazywanie składek oraz wypłacanie świadczeń, w tym emerytalnych i rentowych. Ponadto 38 proc. respondentów jest zdania, że Zakład decyduje o wysokości składek na ubezpieczenia społeczne, zaś 35 proc. uważa, że ZUS odpowiada za konstrukcję systemu emerytalnego i rentowego. Blisko 1/3 badanych (30 proc.) wskazała, że działania Zakładu polegają na prowadzeniu rehabilitacji ubezpieczonych i zagrożonych całkowitą lub częściową niezdolnością do pracy. W opinii 35 proc. respondentów działalność ZUS należy ocenić zdecydowanie źle lub raczej źle, podobna grupa badanych (30 proc.) zachowała neutralną postawę wobec tego zagadnienia (ani źle, ani dobrze). Z kolei blisko 1/4 badanych (24 proc.) wyraziła pozytywną opinię na temat pracy Zakładu (ocena dobra lub raczej dobra). Zaufanie do Zakładu deklarowało 43 proc. badanych, jego brak – 44 proc. uczestników badania. W opinii 1/3 badanych składki na ubezpieczenia społeczne stanowią ważny element bezpieczeństwa, z kolei 30 proc. respondentów podziela ten pogląd z zaznaczeniem, że składki są zbyt dużym obciążeniem dla płatników. Dodatkowo 17 proc. respondentów jest zdania, że powinny być one zminimalizowane lub zlikwidowane (ryzyko indywidualne obywatela). Wśród wskazywanych źródeł wiedzy o ubezpieczeniach społecznych najczęściej wskazywano telewizję (23 proc. badanych), kontakt z ZUS (17 proc.), stronę internetową Zakładu (12 proc.). Niepokój może budzić fakt, że 47 proc. badanych nie korzystało z żadnych źródeł wiedzy na ten temat.

Pierwszą sesję zamknęło wystąpienie Waldemara Zbytko, wiceprezesa Centrum Prawa Bankowego i Informatyki ze Związku Banków Polskich, na temat wykładów w ramach programu „Nowoczesne Zarządzanie Biznesem” (NZB). Misją programu NZB jest podnoszenie wiedzy o rynku finansowym, przedsiębiorczości i zarządzaniu biznesem oraz tworzenie pozytywnego wizerunku partnerów NZB poprzez rozwój współpracy sektora bankowego i biznesu ze środowiskiem akademickim. W ramach NZB realizowane są m.in. certyfikowane szkolenia e-learningowe dla studentów, wykłady tematyczne prowadzone przez nauczycieli akademickich i praktyków, cykliczne szkolenia dla pracowników nauki, spotkania i debaty z zakresu edukacji ekonomicznej, regionalne konferencje naukowe, prowadzona jest też współpraca z organizacjami studenckimi. Według stanu na grudzień 2017 r. zorganizowano ponad 1450 wykładów, w których uczestniczyło 68 tys. studentów. Ponadto odbyło się blisko 350 konferencji naukowych i zawodowych z udziałem NZB. Oprócz tego zaaranżowano na uczelniach ponad 470 punktów informacyjnych tzw. stref NZB, które odwiedziło ok. 75 tys. studentów. Zbytek pokreślił, że istotnym elementem działań edukacyjnych jest budowanie relacji z mediami akademickimi i bezpośredni kontakt z odbiorcą. Kooperacja wielu instytucji jest warunkiem skutecznej edukacji społeczeństwa. Co istotne, forma przekazu powinna być precyzyjnie dostosowana do odbiorcy, w przeciwnym razie będzie mało efektywna. Najmniej korzystny wizerunek ZUS ma wśród ludzi młodych, którzy postrzegają tę instytucję przez pryzmat wielu pytań i niepewności. W działaniach edukacyjnych na temat ubezpieczeń społecznych skierowanych do najmłodszych generacji ważne jest wskazanie na korzyści z ubezpieczeń, nie tylko te odroczone w czasie, lecz także mające znaczenie dla nich w bliższej perspektywie.

W sesji dyskusyjnej pt. „Edukacja zgodna z duchem czasu”, moderowanej przez Krzysztofa Rzymana z Radia Kampus, Paweł Jaroszek, członek zarządu ZUS, przybliżył działania edukacyjne Zakładu. Jednym z nich jest „Projekt z ZUS” adresowany do uczniów szkół gimnazjalnych i podstawowych, którzy wkrótce wejdą na rynek pracy. Projekt ten akcentuje znaczenie zasady solidaryzmu społecznego, potrzebę ubezpieczania się podczas aktywności zawodowej i dbania o przyszłą emeryturę. Działania tu podejmowane przyczyniają się do systematycznego budowania świadomości najmłodszych pokoleń na temat znaczenia ubezpieczeń społecznych. Następną inicjatywą mającą na celu upowszechnienie wiedzy na temat ubezpieczeń społecznych są „Lekcje z ZUS”. W projekcie udział wzięło dotychczas blisko 150 tys. uczniów z całej Polski. Kolejną inicjatywą Zakładu popularyzującą wiedzę o ubezpieczeniach jest olimpiada „Warto wiedzieć więcej o ubezpieczeniach społecznych”. W roku szkolnym 2016/2017 (trzecia edycja) wzięło w niej udział ponad 24 tys. uczniów z 768 szkół. Natomiast w czwartej edycji olimpiady uczestniczyło już 85 tys. z ponad 950 szkół. W 2017 r. został uruchomiony fanpage olimpiady na Facebooku. W ramach wspomnianego już programu NZB, którego ZUS jest oficjalnym partnerem merytorycznym, od roku akademickiego 2014/2015 eksperci z Zakładu prowadzą wykłady, które ukazują rolę ubezpieczeń w życiu człowieka, korzyści płynące z przystąpienia do systemu oraz sposób jego organizacji w naszym kraju. Na potrzeby współpracy z uczelniami ZUS wchodzi w kooperację ze szkołami wyższymi z całego kraju, zarówno państwowymi, jak i prywatnymi. Środowisko akademickie angażuje się w program „Ubezpieczenia społeczne – edukacja z ZUS” – zakres podejmowanych wspólnie działań jest ustalany z daną uczelnią indywidualnie. Ponadto Zakład wydaje czasopismo „ZUS dla studenta”. Paweł Jaroszek przyznał, że ZUS musi się mierzyć ze stereotypami na swój temat, które funkcjonują już od lat 30. XX w. Jednym ze sposobów walki z nimi jest wchodzenie w interakcje z odbiorcą. Nie można zapomnieć o pobudzaniu ciekawości i prowokowaniu do zadawania istotnych pytań, co prowadzi do budowania świadomej refleksji.

Magdalena Swoboda-Młynarczyk z Ministerstwa Finansów zaprezentowała portal TaxEdu. Celem projektu jest edukacja młodych obywateli UE na temat podatków i ich wpływu na nasze życie. Jego pilotaż został uruchomiony przez Parlament Europejski przy udziale 18 państw członkowskich. Dzieci i młodzież mogą pogłębiać swoją wiedzę na temat podatków za pośrednictwem zabawnych i angażujących gier, e-learningu i microlearningu. Informacje zamieszczone na portalu są przeznaczone dla trzech grup wiekowych: 9–12, 13–17 oraz 18–25 lat. Microlearningi pozwalają na przyswojenie niewielkich porcji danych w formie krótkich materiałów wideo. Stosowane tu techniki przekazu obejmują: storytelling, animacje, hasłowe przekazy, przykłady z życia codziennego. E-learningi zawierają interaktywne materiały edukacyjne prezentujące zagadnienia, które młodzi ludzie muszą znać i rozumieć, aby być świadomymi obywatelami Polski i UE. Są to opracowania napisane przystępnym językiem, łączące zagadnienia teoretyczne z praktyką, które służą do nauki indywidualnej oraz podczas zajęć w klasie. W specjalnej zakładce nauczyciele mogą znaleźć wiele materiałów i zasobów do nauczania, takich jak: gotowe scenariusze lekcji, kluczowe słownictwo, inspiracje do zabaw i gier edukacyjnych.

Prelegentka przyznała, że niezwykle ważne jest dopasowanie przekazu do odbiorcy, z tego względu w działaniach edukacyjnych skierowanych do młodych powinny być wykorzystywane narzędzia, z których najczęściej korzystają młodzi użytkownicy, takie jak Instagram czy Facebook.

Doktor Dariusz Danilewicz ze Szkoły Głównej Handlowej i Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Wiedzy „THINK!” zaprezentował wybrane dobre praktyki z zakresu edukacji ekonomicznej. Jedną z nich jest „Klasa akademicka SGH”, która opiera się na współpracy SGH z wyróżniającymi się szkołami ponadgimnazjalnymi w Polsce. Z kolei projekt „Ferie z ekonomią” stanowi formę dodatkowych zajęć z ekonomii, przedsiębiorczości oraz planowania finansów osobistych prowadzonych w trakcie jednego tygodnia ferii zimowych w szkołach. Oprócz tego należy wspomnieć o warszawskim programie „Start-up Jump”, który jest jedynym w swoim rodzaju samorządowym projektem wspierającym rozwój przedsiębiorczości młodzieży. Innym przykładem upowszechniania wiedzy ekonomicznej jest internetowa gra ekonomiczna „Pierwszy milion” w ramach projektu „Tydzień dla Oszczędzania” Fundacji Think! i Fundacji Kronenberga przy banku Citi Handlowy. Prelegent stwierdził, że edukacja powinna odpowiadać na kluczowe pytania: kto, co, kiedy, gdzie, jak i po co. Edukacja ekonomiczna jest wciąż traktowana z lekceważeniem. Można ją wprowadzić na różnych przedmiotach, również na lekcji religii (np. przy okazji przypowieści o talentach).

Dariusz Styrna z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego przybliżył projekt „Małopolskiej Chmury Edukacyjnej”. Dzięki temu narzędziu uczniowie szkół ponadgimnazjalnych uczestniczą w wirtualnych zajęciach, wykładach i laboratoriach prowadzonych przez wykładowców małopolskich uczelni. Celem projektu jest m.in. rozwój kluczowych kompetencji oraz uzdolnień uczniów dzięki nowym technologiom teleinformatycznym oraz umożliwienie im rozwijania zdolności i zainteresowań ze wsparciem wiodących uczelni. Działania podejmowane w ramach projektu pozwalają uczniom na zwiększanie świadomości wyboru kierunku studiów, a uczelniom na bezpośrednią współpracę z uczniami z Małopolski. Dotychczas zrealizowano zajęcia on-line, a także spotkania w ramach kół naukowych z 20 obszarów tematycznych, w których wzięło udział ponad 3,5 tys. uczniów. W szkołach przeprowadzono ponad 6 tys. godzin zajęć, na uczelniach – 2,3 tys. godzin. Ponadto opracowano ponad 400 scenariuszy zajęć.

Doktor Tomasz Lasocki z Uniwersytetu Warszawskiego zaprezentował przykłady z praktyki dotyczące nauczania prawa ubezpieczeń społecznych. Największym zagrożeniem wynikającym z korzystania z nowoczesnych technologii (które nie zawsze są synonimem nowoczesności) jest rozproszenie uwagi ich użytkowników. Z badań przeprowadzonych wśród studentów prawa wynika, że ubezpieczenia społeczne będą poza głównym nurtem zainteresowań większości z nich. Aby zapobiec marginalizacji tej tematyki, należy budować wśród tej grupy świadomość na temat korzyści wynikających z wiedzy w zakresie prawa ubezpieczeń społecznych w procesie edukacji prawniczej. Istotne jest również stosowanie aktywizujących metod nauczania. Wśród nich można wymienić: turniej rozwiązywania casusów, debatę oksfordzką, grę negocjacyjną, analizę SWOT, klinikę prawa (porady prawne dla mieszkańców), ewaluację wiedzy za pośrednictwem platform internetowych. Zdaniem prelegenta nauka prawa ubezpieczeń

społecznych może kształtować umiejętności, które będą przydatne przyszłym prawnikom w życiu zawodowym, nawet gdyby wybrali specjalizację zawodową zupełnie odmienną od ubezpieczeniowej.

Doktor Krzysztof Hagemeyer z uniwersytetu w Bonn-Rhein-Sieg i Collegium Civitas przyznał, że edukacja o ubezpieczeniach społecznych na każdym poziomie nauczania powinna mieć charakter multidyscyplinarny. Pogłębienie wiedzy z tematyki ubezpieczeniowej wymaga powiązania zagadnień z prawa, polityki społecznej, ekonomii, demografii, matematyki finansowej i technik aktuarialnych. Prelegent przyznał, że efektywna powszechna edukacja o ubezpieczeniach społecznych nie jest możliwa bez multidyscyplinarnie wykształconych specjalistów. Wśród strategii upowszechniania wiedzy o zabezpieczeniu społecznym można wymienić kształcenie ekspertów na uniwersytetach, wyspecjalizowanych uczelniach; nauczanie bezpośrednie lub mieszane na różnych poziomach (w formie pojedynczych lekcji lub wykładów, kursów wielodniowych) oraz korzystanie z materiałów, które służą samokształceniu (materiały drukowane, platformy internetowe, kursy on-line).

Adrian Gamoń z Social Frame przybliżył uczestnikom konferencji zagadnienie mediów społecznościowych w edukacji. Prelegent stwierdził, że umożliwiają one czerpanie wiedzy, budowanie relacji, kształtowanie tożsamości, a tym samym przyczyniają się do rozwoju. Jednocześnie jednak dotarcie do wartościowych informacji w internecie bywa bardzo trudne. Powstaje pytanie: w jaki sposób można się angażować i edukować w mediach społecznościowych. Jednym ze sposobów jest prowadzenie profilu i zamieszczenie tam przygotowanych przez siebie treści. Godnym rozważenia pomysłem jest również współpraca z influencerami (wpływowymi twórcami treści), a także realizacja kampanii edukacyjnych. Nie należy zapominać o monitorowaniu i moderowaniu komunikacji, jak również o korzystaniu z płatnej reklamy. Planując działania edukacyjne w mediach społecznościowych, należy zadbać o tworzenie wartościowych treści (dostosowanych do odbiorcy, autentycznych, poruszających emocje, dających do myślenia), napisanych przystępnym językiem. Powinny być one łatwe do znalezienia.

Blok II: Ubezpieczenia społeczne w edukacji szkolnej i akademickiej

Drugi blok konferencji rozpoczął referat doktora Tomasza Rachwała z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie na temat ubezpieczeń społecznych w edukacji szkolnej w świetle nowej podstawy programowej (NPP). Prelegent zwrócił uwagę na to, że według założeń NPP nacisk na przekazywanie treści związanych z ubezpieczeniami społecznymi jest dużo większy niż w poprzedniej podstawie. Zauważalne jest zwiększenie roli tej problematyki w edukacji szkolnej, szczególnie w ramach zajęć wiedzy o społeczeństwie (WoS), zarówno na etapie szkoły podstawowej, jak i średniej. Należy również podkreślić utrzymanie i doprecyzowanie zapisów związanych z ubezpieczeniami społecznymi w ramach przedmiotu

podstawy przedsiębiorczości (PP). Taka sytuacja stwarza sprzyjające warunki do tworzenia i implementacji pomocy dydaktycznych oraz projektów edukacyjnych. Doktor Rachwał podkreślił, że obecnie mamy dostęp do dobrej oferty podręczników z przedmiotów PP i WoS, które zawierają zagadnienia dotyczące ubezpieczeń społecznych (choć zakres treści z tego obszaru jest dość ograniczony). Prelegent zwrócił uwagę, że ZUS wziął na siebie znaczną część odpowiedzialności w zakresie upowszechniania wiedzy z zakresu ubezpieczeń społecznych i posiada bardzo dobrą, szeroką ofertę edukacyjną poświęconą temu zagadnieniu. W podejmowaniu działań edukacyjnych dotyczących ubezpieczeń społecznych niezwykle ważne jest, aby nauczyciele angażowali się na rzecz wykorzystania i włączania tych treści do szkolnych programów nauczania.

Doktor Marek Benio z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie opowiedział uczestnikom konferencji o metodzie nauczania, którą wykorzystał podczas swoich zajęć na uczelni. Dzięki egzaminowi odwróconemu (za zadanie pytania z zakresu ubezpieczeń społecznych, na które wykładowca nie będzie znał odpowiedzi, student otrzymuje ocenę bardzo dobrą) zaangażowanie słuchaczy wyraźnie wzrosło. Realizując to rozwiązanie, prowadzący może uczyć się od uczestników zajęć, gdyż często wyszukują oni złożone casusy. Prelegent zachęcił do stosowania tej metody i jednocześnie przyznał, że wymaga ona od wykładowcy nieco odwagi.

O innym rozwiązaniu mającym na celu wzrost zainteresowania tematyką ubezpieczeniową wśród studentów wspomniała doktor Justyna Czerniak-Swędziol z Uniwersytetu Jagiellońskiego, która przyznała, że jej studenci uczestniczą w symulacjach rozpraw sądowych, pisaniu pism procesowych oraz rozwiązują casusy. Prelegentka zauważyła, że na studiach prawniczych brakuje obowiązkowego przedmiotu poświęconego zagadnieniom dotyczącym ubezpieczeń. Jej zdaniem najważniejszą rolą, jaką mają do odegrania prowadzący zajęcia, jest zainteresowanie uczestników danym tematem. Odpowiednia motywacja i interakcja ze studentem stanowią warunki skutecznej edukacji. Najlepiej docierać z wiedzą do innych poprzez przykłady. Czerniak-Swędziol przestrzegła przed bezkrytycznym korzystaniem z informacji dostępnych w internecie, zwłaszcza na forach internetowych.

Profesor Łukasz Tomasz Sroka z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie stwierdził, że na jakość kształcenia kadr prawniczych, ekonomicznych, również dla ZUS wpływ ma edukacja na poziomie szkoły podstawowej i średniej. Kluczowi są tu nauczyciele takich przedmiotów jak WoS, historia, PP oraz wychowanie do życia w rodzinie. Warunkiem włączenia nauczycieli i wykładowców do edukacji na temat ubezpieczeń społecznych jest odciążenie tych grup od określonych zobowiązań, którymi są obarczeni. Jeśli chodzi o szkoły podstawowe i średnie, bolączką jest przeładowanie programów szkolnych, w przypadku środowiska akademickiego – uczestnictwo w wyścigu o punkty. Prelegent podkreślił, że warto już teraz pomyśleć o kształceniu kolejnych pokoleń nauczycieli. Ważne jest tu przygotowanie zarówno odpowiednich podstaw programowych, jak i narzędzi dydaktycznych. Profesor przypomniał, że ZUS realizuje zadania edukacyjne z obszaru ubezpieczeń społecznych. Obejmują one prowadzenie szkoleń, stronę internetową, aplikację, wydawnictwa. Z badań prelegenta przeprowadzonych wśród młodzieży wynika, że czerpie ona swoją wiedzę o ubezpieczeniach społecznych przede wszystkim z internetu, od dziadków i rodziców, w dalszej kolejności z mass mediów, podręcznik wskazało

zaledwie 10 proc. uczniów i 7 proc. studentów. Wśród uczniów i studentów występuje duży stopień niewiedzy z tematyki ubezpieczeniowej – ponad 90 proc. ankietowanych nie wiedziało, jaka jest istota ubezpieczeń społecznych. Przy czym stopień tej niewiedzy jest niezależny od źródeł, z których młodzież czerpie informacje. Prelegent przyznał, że w podręcznikach akademickich tematyka dotycząca ubezpieczeń społecznych w zbyt dużym stopniu ukazywana jest w kontekście obowiązków i obciążeń. Brakuje natomiast informacji na temat korzyści z nimi związanych, co powinno być punktem wyjścia do dyskusji na temat ubezpieczeń. Ponadto nie jest rozpowszechnione przekonanie, że ubezpieczenia społeczne są formą umowy międzypokoleniowej i mają wymiar etyczny.

Profesor Wanda Sułkowska oraz doktor habilitowana Maria Płonka z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie zaprezentowały wyniki badania ankietowego dotyczącego postaw studentów wobec obecnego systemu ubezpieczeń społecznych. Wynika z nich, że poziom wiedzy na temat ubezpieczeń społecznych wśród studentów pierwszego roku jest niski. Wielu z nich na pytanie o podanie instytucji odpowiedzialnych za ubezpieczenie społeczne wskazywało PZU lub inne zakłady ubezpieczeń. Wśród badanej grupy występowała niska świadomość potrzeby indywidualnego oszczędzania na starość. W takiej sytuacji edukacja jest ważnym czynnikiem aktywizującym świadomość ubezpieczeniową. Jest to tym bardziej zasadne, że wśród respondentów istniało duże zainteresowanie pogłębianiem wiedzy z zakresu ubezpieczeń społecznych – zarówno wśród studentów, którzy uczestniczyli w zajęciach na temat ubezpieczeń, jak i wśród tych, którzy mieli je dopiero przed sobą (w obu grupach większość stanowiły kobiety). Jeśli chodzi o preferowane formy dydaktyczne, należą do nich metody aktywizujące, w tym analiza przypadków oraz spotkania z praktykami zajmującymi się ubezpieczeniami społecznymi. Istnieje potrzeba dalszego pogłębiania i rozszerzania badań dotyczących postaw wobec ubezpieczeń i percepcji ryzyka starości.

Książd profesor Władysław Zuziak z Uniwersytetu Papieskiego im. Jana Pawła II w Krakowie w kontekście rozważań na temat ubezpieczeń społecznych zaakcentował znaczenie płaszczyzny etycznej – wrażliwości na drugiego człowieka, poczucia odpowiedzialności za innych – oraz płaszczyzny prawnej obejmującej przepisy odnoszące się do ubezpieczeń. Ubezpieczenia są związane z jedną z podstawowych potrzeb człowieka – z potrzebą bezpieczeństwa, a w obecnej formie stanowią efekt racjonalnej mieszczańskiej kultury europejskiej. Podstawą jest tu postrzeżenie człowieka jako istoty społecznej tzn. decydującej o sobie i jednocześnie zależnej od innych. Na początku ubezpieczenia społeczne były obecne w grupach ryzyka i były związane z solidarnością interesów. W XIX w. pojawiły się przesłanki do tworzenia systemów emerytalnych i ubezpieczeniowych w nowym kształcie. Należy zwrócić uwagę na różnice między ubezpieczeniami społecznymi, które są dobrowolne i obowiązkowe. Zbyt duże obciążenia w tym zakresie blokują indywidualną inicjatywę i powodują rozwój szarej strefy, z kolei zbyt małe obciążenia w połączeniu z szeregiem zabezpieczeń socjalnych wzmacniają postawę bierności. Zdaniem prelegenta w przypadku państwowego ubezpieczyciela mamy do czynienia z misją, jaką jest ubezpieczanie członków społeczności przed zagrożeniami. W przypadku prywatnych ubezpieczycieli staje się ono produktem rynkowym. Należy pamiętać, że

produkty ubezpieczeniowe zaspakajają tak realne potrzeby, jak i te wykreowane przez specjalistów ds. marketingu. Tym samym możemy ubezpieczyć się od realnego i wyimaginowanego ryzyka i co istotniejsze – od odpowiedzialności za własne działanie. W przeszłości ubezpieczenia wiązały się z realnym ryzykiem, obecnie – im mniejsze zagrożenia, tym ubezpieczenia są bardziej powszechne. Zdaniem prelegenta przyczyną upowszechnienia w kulturze zachodniej ubezpieczeń jest osłabienie więzi wspólnotowych (w rodzinie i w społeczeństwie). Wartości takie jak równość, godność, solidarność, sprawiedliwość w zatamizowanym społeczeństwie stają się w coraz większym stopniu niewiele znaczącymi hasłami. Skoro nie można liczyć na wsparcie innych, trzeba samemu zadbać o siebie. W takiej sytuacji należy dążyć do odbudowania wzajemnego zaufania i więzi międzyludzkich, gdyż ubezpieczenia nie zaspokoją do końca naszych oczekiwań. Poczucie bezpieczeństwa można uzyskać jedynie poprzez budowanie wspólnoty ludzi życzliwych. Kluczowe pytanie w tym kontekście dotyczy tego, czy człowiek sceduje swoje roszczenia do bycia wolnym na instytucje, rezygnując z interakcji społecznych. Nie oznacza to potrzeby rezygnacji z dotychczasowych systemów zabezpieczeń (mimo ich ograniczeń), ponieważ zapewniają one godne życie osobom starszym, pokrzywdzonym przez los, łagodzą skutki klęsk. Ubezpieczenia stosowane w umiarkowany sposób są korzystne w wymiarze społecznym, dlatego należy racjonalnie korzystać z tego narzędzia.

W części dyskusyjnej Barbara Owsiak, wicedyrektor Gabinetu Prezesa ZUS, zapewniła, że Zakład stara się prowadzić działania popularyzujące wiedzę o ubezpieczeniach na każdym etapie edukacji. Poprzez podejmowane zadania w tym zakresie ZUS kształci postawy obywatelskie wśród dzieci i młodzieży oraz upowszechnia solidaryzm społeczny. Prelegentka przytoczyła wypowiedź jednego z wiceministrów edukacji, który określił działania edukacyjne ZUS jako uczenie wiedzy bliskiej życiu i ważnej dla życia. Profesor Wanda Sułkowska wspomniała, że na stronie internetowej ZUS jest dostępny prosty w obsłudze kalkulator do obliczania wysokości przyszłej emerytury. Odpowiadając na prośbę zdalnych uczestników konferencji o wskazanie najciekawszego pytania od studentów z zakresu ubezpieczeń społecznych, doktor Marek Benio stwierdził, że dotyczyło ono kwestii płacenia jak najniższych składek na ubezpieczenia społeczne. Zainteresowanie tym zagadnieniem świadczy, jego zdaniem, o tym, że ubezpieczenia kojarzą się przede wszystkim z obowiązkiem. W opinii profesora Łukasza Tomasz Sroki mamy dziś do czynienia z ucieczką od odpowiedzialności. Szkoła stała się współcześnie szkołą ucieczki od problemów, a nie miejscem, gdzie te problemy się rozwiązuje. Ksiądz profesor Władysław Zuziak, odpowiadając na pytanie, jak poprawić relacje uczeń–nauczyciel, stwierdził, że nauczyciel towarzyszy uczniowi na zasadzie relacji partnerskiej (w duchu filozofii dialogu) i pomaga odśłaniać mu świat prawdy i wartości, które swoją atrakcyjnością mają pociągać człowieka. Zaznaczył przy tym, że studenci mają pragnienie wiedzy i są autentyczni. Do zajęć ze studentami należy się dobrze przygotować (być na bieżąco z danym tematem) i o ile to możliwe, włączyć interaktywne metody nauczania.

Uczestnicy drugiej sesji dyskusyjnej moderowanej przez Patryka Kuniszewicza z Polskiego Radia zastanawiali się, jaka będzie edukacja przyszłości. Doktor inżynier Grzegorz Zwoliński z Politechniki Łódzkiej wspomniął o zarzuconym projekcie „E-matura”.

Zgodnie z jego założeniami matura z matematyki (głównie etap próbny) miałyby odbywać się z wykorzystaniem narzędzi informatycznych. W ramach inicjatywy „E-podręczniki” Politechnika Łódzka zajmowała się przygotowaniem opracowań z informatyki i matematyki. Na potrzeby edukacji filmowej opracowano fabularyzowaną grę komputerową, dzięki której dzieci mogły się dowiedzieć, jak zrobić własny film. Na potrzeby projektu „Erasmus Plus” jest realizowany projekt Wirtualnego Laboratorium Mechatroniki. Prelegent zaznaczył, że osoby korzystające z nowoczesnych technologii np. wirtualnej rzeczywistości (ang. *virtual reality*, VR) powinny być do tego odpowiednio przygotowane, aby mieć świadomość, w czym uczestniczą. Ma to znaczenie szczególnie w przypadku użytkowników najmłodszych generacji. Jeśli chodzi o działania edukacyjne z zakresu ubezpieczeń społecznych, można wykorzystać do tego celu specjalną platformę i pokazać określone studia przypadków i odnoszące się do nich wielowariantowe rozwiązania. Zdaniem Zwolińskiego technologia wchodzi w nasze życie, rozwija się i jest to proces nie do zatrzymania.

Justyna Janicka z 1000 Realities zaprezentowała zastosowanie technologii VR w edukacji. Z badań wynika, że osoby korzystające z tej formy (np. wirtualne laboratorium) mają lepsze wyniki w nauce niż te, które z takich rozwiązań nie korzystają. Jeszcze lepsze rezultaty uzyskuje się w efekcie połączenia VR z komentarzem nauczyciela. Gdy uczymy się określonych zagadnień z wykorzystaniem tej technologii, wykonujemy czynności bądź obserwujemy zjawiska, które trudno sobie wyobrazić. Zdaniem prelegentki VR stanowi przyszłość edukacji. Może być wykorzystywana do nauczania dzieci i młodzieży oraz do profesjonalnych szkoleń (np. BHP). Z testów przeprowadzonych po szkoleniach z wykorzystaniem VR wynika, że uczestnicy takich zajęć są bardziej zaangażowani niż korzystający z metod tradycyjnych (z wykorzystaniem VR odbywają się lekcje chemii, fizyki, biologii).

Doktor Marcin Czuba z Uniwersytetu Wrocławskiego przybliżył uczestnikom konferencji działania projektu „Być awataram”, realizowanego we współpracy z Fundacją na rzecz Nauki Polskiej. W ramach podejmowanych działań młodzież gimnazjalna i licealna uczyła się mechanizmów percepcji ciała. Prowadzone były również warsztaty dla nauczycieli i metodyków. Zastosowanie podczas zajęć tzw. iluzji ucieleśnienia (wcielania się w drugiego człowieka, np. osobę w innym wieku czy innego pochodzenia) dostarcza bardzo sugestywnego doświadczenia bycia kimś innym i przez to może zmienić nasze nastawienie do tych osób. VR może być wykorzystywany jako narzędzie uczenia się określonych umiejętności, reagowania w pewnych sytuacjach (jako narzędzie prewencyjne). Jest to również pomoc w zrozumieniu pewnych ryzyk czy sytuacji, których czasami nie jesteśmy w stanie uniknąć i nad którymi nie mamy kontroli. Największą wartością technologii VR jest to, że może ona zwiększyć nasze zrozumienie i empatię dla pewnych sytuacji, w których znajdują się inne osoby. Narzędzie to sprawia, że określone doświadczenia zapadają na długo w pamięć. Edukacja za pośrednictwem technologii VR jest dużo tańsza niż tradycyjne formy, gdyż umożliwia dostęp do różnego rodzaju kursów w sposób zautomatyzowany. Nie można jednak stawiać ich na równi z zajęciami prowadzonymi przez człowieka, choć w niektórych sytuacjach stanowią jedyną możliwość uczestnictwa w edukacji (np. ze względu na odległość). Zwiększenie efektywności działań

edukacyjnych może odbywać się dzięki wykorzystaniu symulacji pewnych scenariuszy i doświadczeń. Zdaniem doktora Marcina Czuba zmiana w edukacji związana z wejściem nowych technologii ma charakter ewolucyjny.

Zdaniem Pawła Uszyńskiego z Folia Soundstudio w działaniach edukacyjnych warstwa audio, narracyjna (np. mówiona) zwiększa przyswajalność i ułatwia zapamiętywanie określonych treści. Technologia VR umożliwi nam trening empatyczny, dzięki któremu możemy stać się sobą w innych warunkach lub też być zupełnie inną osobą. Prelegent wspominał tu również o wideo 360 stopni na zadany temat, na podstawie linearnego, prostego scenariusza. Justyna Janicka stwierdziła, że materiały wideo 360 stopni umożliwiają wczuwanie się w określone sytuacje, gdyż pozostajemy w nich obserwatorami i nie mamy wpływu na to, co się dzieje. Projektując działania edukacyjne, należy zidentyfikować interesującą nas problematykę, pod którą można opracować odpowiedni scenariusz (analogowy, wykorzystanie grywalizacji, zaktywizowanie uczestników, aby uczyli się, wykonując określone działania).

Anna Pieczka z Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie zapoznała uczestników konferencji z nową profesją, jaką jest infobroker. Infobrokering polega na zawodowym, komercyjnym pośrednictwie w świecie informacji. Infobroker wyszukuje, ocenia, opracowuje, przetwarza i udostępnia informacje. W swojej pracy opiera się na upublicznionych legalnych źródłach dokumentalnych, zarówno w wolnym, jak i ograniczonym dostępie. Przygotowując działania edukacyjne, również dotyczące ubezpieczeń społecznych (np. kampania adresowana do szerokiego grona odbiorców), można zlecić infobrokerowi wyszukanie określonych informacji (np. kogo edukować, w jakim zakresie). Zgromadzone dane warto przedstawić w postaci infografik, które pozwalają w sposób syntetyczny zaprezentować najważniejsze wiadomości (łatwe do zaprezentowania w internecie). Prelegentka zasugerowała możliwość nawiązania współpracy z infobrokerami w zakresie opracowywania programów kursów i szkoleń na temat źródeł informacji o ubezpieczeniach społecznych oraz ich realizacji. Przykładowa tematyka takich szkoleń może dotyczyć podstawowych informacji o ubezpieczeniach społecznych, źródeł wiedzy na temat ubezpieczeń społecznych, a także sposobów pozyskiwania wiedzy z tych źródeł.

Drugiego dnia konferencji odbyły się warsztaty dotyczące oczekiwań, możliwości oraz barier w przekazywaniu wiedzy o ubezpieczeniach społecznych. Ponadto w trakcie trwania spotkania na jednym ze stoisk można było przekonać się, jak w praktyce działa technologia VR. Istniała również możliwość komentowania i zdalnego zadawania pytań za pośrednictwem portalu edukacyjnego z wykorzystaniem narzędzia Slido. Konferencji towarzyszyła wystawa „Rzeczpospolita ubezpieczonych. Historia ubezpieczeń społecznych w Polsce 1918–2018” pod Patronatem Narodowym Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy w Stulecie Odzyskania Niepodległości.

*Agnieszka Smoder
Radca Prezesa
Centrala ZUS*